

บทความวิจัย

ตัดศรัญญ์หะดีษเฉพาะความหมายภาษาไทยในหนังสือคุณค่าของอะมาล ของ ชัยคุลหะดีษ เมาลานา มุฮัมมัด ชะกะรียา

เชาว์นฤทธิ เรื่องปราชญ์*
อับดุลเลาะ การินา**

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาแหล่งที่มาและประเมินสถานภาพของหะดีษเฉพาะความหมายภาษาไทยในหนังสือคุณค่าของอะมาลของชัยคุลหะดีษ เมาลานา มุฮัมมัด ชะกะรียา วิธิดำเนินการวิจัย โดยใช้วิธีวิทยาการวิจัยทางด้านการตัดศรัญญ์หะดีษ ซึ่งมีขั้นตอนดังนี้ คัดลอกหะดีษจากหนังสือดังกล่าว พร้อมทั้งกำกับหมายเลขของหะดีษ และหมายเลขหน้าหนังสือที่ปรากฏหะดีษ ค้นหาแหล่งที่มาจากหนังสือคู่มือค้นหาหะดีษ หนังสือสารบัญหะดีษ ตรวจสอบสถานภาพจากคำตัดสินของบรรดาปราชญ์หะดีษ โดยยึดทัศนะของปราชญ์หะดีษสายกลาง (มุฮตะดิลีน) เป็นหลัก

ผลการวิจัยพบว่า เมาลานา มุฮัมมัด ชะกะรียา มีชื่อเต็มว่า มุฮัมมัด ชะกะรียา อัลกันตะฮะละรียะ เป็นปราชญ์ท่านหนึ่งที่เชี่ยวชาญหะดีษ เกิดที่เมืองกานตะฮะละฮ์ ประเทศอินเดีย ท่านเกิดในตระกูลของผู้ทรงความรู้ และเคร่งครัดในศาสนา เป็นตระกูลที่มีบรรพบุรุษล้วนแล้วแต่เป็นผู้มีชื่อเสียงในด้านการทำงานเพื่ออิสลาม ท่านใช้ชีวิตในการสอนหะดีษเป็นระยะเวลาอันยาวนานและมีความเชี่ยวชาญ จนได้รับการขนานนามจากกลุ่มญะมาอัตดับลิสว่าเป็น “ชัยคุลหะดีษ” ซึ่งมีความหมายว่า ปรมาจารย์ด้านหะดีษ

หะดีษที่ทำการตัดศรัญญ์ทั้งหมดมีจำนวน 441 หะดีษ แบ่งออกเป็นหะดีษเศาะเหียะห์จำนวน 160 หะดีษ หรือ 36.28% หะดีษหะสันจำนวน 78 หะดีษ หรือ 17.68% หะดีษญะอะอิฟ จำนวน 132 หะดีษ หรือ 29.93% หะดีษญะอะอิฟญิดตัน จำนวน 35 หะดีษ หรือ 7.93% หะดีษเมากุ๊วะ จำนวน 25 หะดีษ หรือ 5.66% ไม่พบสายรายงานและสถานภาพของหะดีษ จำนวน 11 หะดีษ หรือ 2.49% ทั้งหมดอยู่ในข่ายหะดีษมักบูล จำนวน 238 หะดีษ หรือ 53.96% และอยู่ในข่ายมัรดูตจำนวน 203 หะดีษ หรือ 46.04%

หนังสือคุณค่าของอะมาลของเมาลานา มุฮัมมัด ชะกะรียา เป็นหนังสือแนวรวบรวมนเรื่องราวที่เกี่ยวกับคุณค่าและความประเสริฐของการปฏิบัติศาสนกิจ (Fada'il) หนังสือในแนวนี้นักจะปรากฏหะดีษญะอะอิฟ ญะอะอิฟญิดตัน และหะดีษเมากุ๊วะ สาเหตุเนื่องจากกฎเกณฑ์ของนักปราชญ์ในเรื่องของการนำหะดีษญะอะอิฟมาใช้เป็นหลักฐาน แม้ว่าเมาลานา มุฮัมมัด ชะกะรียา เป็นผู้ที่เชี่ยวชาญหะดีษท่านหนึ่ง แต่กระนั้นหนังสือของท่านก็ไม่ปลอดจากหะดีษประเภทเหล่านี้ แม้ว่าจะปรากฏในสัดส่วนที่น้อยนิดก็ตาม

คำสำคัญ: ตัดศรัญญ์, หะดีษ, ชัยคุลหะดีษ, มุฮัมมัด ชะกะรียา, คุณค่าของอะมาล

* นักศึกษาระดับปริญญาเอก สาขาวิชาอิสลามศึกษา วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

** ดร.(อัสฮะรออันและอัลหะดีษ), ผู้ช่วยศาสตราจารย์, อาจารย์ประจำภาควิชาอิสลามศึกษา วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี.

RESEARCH

Prophetic traditions (Ḥadīth) with their translation into Thai which are cited in Faḍā'il 'Amāl, a reputable religious treatise authored by Sheykh al-Ḥadīth Mawlānā Muḥammad Zakariyā

เชาว์นฤทธิ เรื่องปราชญ์*
อับดุลเลาะ การ์รีนา**

Abstract

The present research has the key objective of investigating into the sources of prophetic traditions (Ḥadīth) with their translation into Thai which are cited in *Faḍā'il 'Amāl*, a reputable religious treatise authored by Sheykh al-Ḥadīth Mawlānā Muḥammad Zakariyā, and authenticating them. The method employed in conducting the study is the authentication of prophetic traditions (*Takhrīj al-Ḥadīth*), which is basically composed of the following steps: (i) copying the target traditions from a particular book and numbering them along with page number in which they are cited, (ii) investigating into the sources of the traditions found by consulting one of the concordances of prophetic narrations or the Ḥadīth indices, and (iii) authenticating and classifying the traditions based on verdicts given by Ḥadīth scholars who are categorically regarded moderate (*Mu'tadilīn*).

The findings are as follows: Mawlānā Muḥammad Zakariyā, fully named Muḥammad Zakariyā al-Kandhlawī, was a prominent scholar who had notable expertise in the science of Ḥadīth. He was born an eminent family of learned individuals who gained reputation through their activism for Islam. Mawlānā Muḥammad Zakariyā was so strongly committed to the dedication of his life to the teaching of Ḥadīth and had expertise in this science that he received an honorary designation from Tablīghī Jama'at as “*Sheykh al-Ḥadīth*,” which literally means the scholar of prophetic traditions.

There were found a total of 441 prophetic traditions (Ḥadīth) with Thai translation in the treatise to authenticate. They were categorised into six classes: (i) authentic traditions (Ḥadīth Ṣaḥīḥ) with a number of 160 traditions (36.28%), (ii) fine traditions (Ḥadīth Ḥasan) with a number of 78 traditions (17.68%), (iii) weak traditions (Ḥadīth Dā'if) with a number of 132 traditions (29.93%), (iv) very weak traditions (Ḥadīth Dā'if Jiddān) with a number of 35 traditions (7.93%), (v) fabricated traditions (Ḥadīth Mawḍū' with a number of 25 traditions (5.66%), and (vi) no-source traditions with a number of 11 traditions (2.49%), all of which are placed

* Ph.D. Student of Islamic Studies, College of Islamic Studies, Princes of Songkhla University, Pattani Campus.

** Asst. Prof. Ph.D. (Al-Qur'an and Al-Hadith) Lecturer, Department of Islamic Studies, College of Islamic Studies, Princes of Songkhla University, Pattani

in two categories, i.e. the accepted category (*Maqbūl*) with a number of 238 traditions (53.96%) and the rejected category (*Mardūd*) with a number of 203 traditions (46.04%).

Faḍa'il 'Amal, authored by Mawlana Muḥammad Zakaraya, is a collection of persuasive stories in relation to the significance and merits (*Faḍā'il*) of performing good works (*ʿAmal*). Such a treatise is invariably found to be inclusive of weak, very weak, and fabricated traditions because of the authors' lenient standards in referring to weak traditions as proof for encouragement of performing good works. Mawlānā Muḥammad Zakariya was celebrated as an expert in the science of *Ḥadīth*. However, his work done in the purpose of enjoining good works was not absolutely free from those weak traditions, though found in a minimal proportion.

Keywords: *Takhrīj*, *Ḥadīth*, Shaykh al-Islām, Muḥammad Zakariyā, *Faḍā'il 'Amāl*

บทนำ

หะดีษ หมายถึง สิ่งที่พาดพิงถึงท่านนบี ﷺ ในทุกๆ ด้าน ทั้งที่เป็นคำพูด การกระทำ การยอมรับ คุณลักษณะทั้งในด้านสรีระและจริยะ ตลอดจนชีวประวัติของท่านทั้งก่อนและหลังการได้รับการแต่งตั้งให้เป็นนบี (Mustafa al-Siba'i, 1982: 47)

หะดีษมีความสำคัญในสองสถานะด้วยกัน กล่าวคือ สถานะที่หนึ่งในฐานะเป็นตัวขยายความอัลกุรอานให้มีความกระจ่างชัดในแง่การปฏิบัติและในแง่อื่น ๆ สถานะที่สองในฐานะเป็นแหล่งที่มาแห่งบทบัญญัติอิสลามอันรับรองจากจากความสำคัญดังกล่าวข้างต้น ทำให้หะดีษกลายเป็นศาสตร์ที่ยิ่งใหญ่ศาสตร์หนึ่งในอิสลามศึกษา มีสาขาวิชาต่าง ๆ แตกออกมากกว่าหนึ่งร้อยสาขาวิชา อัลหาซิมีย (584 ฮ.ศ.) ปราชญ์หะดีษคนหนึ่งได้กล่าวว่า “แม้ว่าคนๆ หนึ่งจะใช้ชั่วอายุของเขาเพื่อศึกษาวิชาหะดีษก็ไม่สามารถศึกษาได้ทั้งหมด” (al-Qasimi, 1987: 44) ดังนั้น การศึกษาวิชาการที่เกี่ยวข้องกับหะดีษถือว่ามีความสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในแวดวงวิชาการอิสลามศึกษาในประเทศไทยนั้น ศาสตร์นี้ถือว่าเป็นศาสตร์ที่ต้องการการค้นคว้าอีกมาก

การตัจรีญ์ เป็นศาสตร์แขนงหนึ่งในสาขาวิชาหะดีษ หมายถึง การชี้ถึงแหล่งที่มาของตัวบทหะดีษที่เป็นแหล่งปฐมภูมิ (Primary Sources) และการนำเสนอแหล่งที่มาดังกล่าว พร้อมแจกแจงสถานภาพของหะดีษเมื่อมีความจำเป็น (Bakkar, 1997 : 12) ซึ่งการตัจรีญ์หะดีษ และวิชาที่เกี่ยวข้องกับการตัจรีญ์หะดีษ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นใหม่ในแวดวงวิชาการอิสลามศึกษา กล่าวคือ มุสลิมในยุคแรก ๆ ไม่มีความจำเป็นต่อการตัจรีญ์หะดีษ เนื่องจากพวกเขามีความสัมพันธ์ที่แนบแน่นกับแหล่งที่มาเดิมของสุนนะฮฺจนกระทั่งในสมัยต่อมาได้มีนักวิชาการ (อุลามาอฺ) กลุ่มหนึ่งเรียบเรียงหนังสือวิชาการต่าง ๆ และได้รับตัวบทของหะดีษโดยมิได้บอกถึงที่มาและสถานภาพของหะดีษ อาจเป็นเพราะรู้ดีว่าหะดีษต่าง ๆ นั้นเป็นที่รับรู้กันในหมู่คนในสมัยนั้น ๆ หรืออาจเป็นเพราะมีเจตนาที่ต้องการกระตุ้นให้ผู้อ่านได้ค้นคว้าหาแหล่งที่มาของหะดีษ เมื่อเป็นเช่นนี้จึงมีนักปราชญ์ หะดีษกลุ่มหนึ่งเห็นความจำเป็นในการตัจรีญ์หะดีษ ตัวอย่างของนักปราชญ์กลุ่มแรก ๆ ที่ให้ความสนใจในการตัจรีญ์ เช่น อัลบัยฮะกี (458 ฮ.ศ.) อับดุลอัยม อัลอัคบิฮานีย (430 ฮ.ศ.) อัลคอฎิบ อัลบัซคาดี (463 ฮ.ศ.) และ อัลหาซิมีย (584 ฮ.ศ.) เป็นต้น (Bakkar, 1997 : 18)

กลุ่มญะมาอ์ตัตบิลีษ เป็นกลุ่มที่กำลังแพร่หลายและมีอิทธิพลมากที่สุดกลุ่มหนึ่งในหมู่มุสลิมในปัจจุบัน แม้ว่ากลุ่มญะมาอ์ตัตบิลีษจะถือกำเนิดในประเทศอินเดียโดยท่านเมอลานา มุฮัมมัด อิลยาส กันตะฮุละวี (ค.ศ.1885–1994) แต่ด้วยวิธีการทำงานเผยแพร่หลาย อย่างที่โดดเด่นทำให้กลุ่มนี้ได้แพร่หลายอย่างรวดเร็วยังประเทศต่างๆ ในเอเชีย เอเซีย ตะวันออกเฉียงใต้ ตะวันออกกลาง ยุโรป อเมริกา ออสเตรเลีย และแอฟริกา ส่วนในประเทศไทยนั้น กลุ่มญะมาอ์ตัตบิลีษได้เข้ามาดำเนินงานเผยแผ่ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2508 (ค.ศ. 1965) โดยเริ่มจากภาคเหนือก่อน แล้วต่อมาก็ได้ขยายตัวอย่างรวดเร็วยังภูมิภาคต่างๆ ของประเทศไทย ปัจจุบันกลุ่มญะมาอ์ตัตบิลีษมีศูนย์กลางอยู่ในทุก อำเภอ และตำบลที่มีประชากรมุสลิมอาศัยอยู่ (มะซาการี อาแด, 2543 : 107–108)

การทำงานเผยแผ่ของกลุ่มญะมาอ์ตัตบิลีษนั้นได้ใช้หนังสือเล่มหนึ่งที่ชื่อว่า คุณค่าของอะมาล หรือ "Fada'il 'A'mal" ซึ่งเขียนโดยเมอลานามุฮัมมัด ซะกะรียา (ค.ศ. 1898–1982) เป็นแนวทางในการอบรมสั่งสอนและปฏิบัติ จนกล่าวได้ว่าหนังสือเล่มนี้ได้กลายเป็นหนังสือคู่มือที่สำคัญของกลุ่มญะมาอ์ตัตบิลีษ จากความสำคัญดังกล่าวทำให้หนังสือเล่มนี้ได้รับความนิยมและแพร่หลายในประเทศต่างๆ ทั่วโลก มีผู้แปลเป็นภาษาต่าง ๆ รวมทั้งภาษาไทยซึ่งแพร่หลายและเป็นที่รู้จักในหมู่มุสลิมโดยทั่วไป แต่เนื่องจากหนังสือเล่มนี้ผู้เขียนได้อ้างอิงตัวบทหะดีษไว้เป็นจำนวนมาก ตัวบทหะดีษส่วนใหญ่แม้ผู้เขียนจะได้อ้างถึงแหล่งที่มา แต่ก็ไม่สามารถให้ความเข้าใจที่ชัดเจนแก่ผู้อ่านโดยเฉพาะผู้ที่ไม่มีความรู้ในวิชาหะดีษและไม่สามารถอ่านและเข้าใจภาษาอาหรับได้ เนื่องจากผู้แปลได้แปลเฉพาะส่วนที่เป็นตัวบทหะดีษ ส่วนที่เกี่ยวข้องกับการอ้างอิงส่วนใหญ่ไม่ได้แปล ซึ่งตัวบทหะดีษพร้อมความหมายข้างต้นได้มีผู้ศึกษาวิจัย และทำการตัจรีญ์แล้ว แต่ยังคงเหลือ

ในส่วนของหะดีษเฉพาะความหมายภาษาไทยที่ไม่มีตัวบทกำกับยังมิได้ทำการตัดริจฎ์ ซึ่งผู้วิจัยทั้งสองได้มีข้อเสนอแนะว่า ควรมีการตัดริจฎ์หะดีษที่มีเพียงคำแปลภาษาไทยในหนังสือคุณค่าของอะมาลเพิ่มเติม (อับดุลเลาะ หนุ่มสุข และอับดุลเลาะ การ์นา, 2547 : 197)

จากหลักการและเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงเห็นว่ามีความจำเป็นที่จะต้องทำการตัดริจฎ์หะดีษเฉพาะความหมายภาษาไทยในหนังสือเล่มนี้ เพื่อให้หนังสือเล่มนี้เพิ่มคุณค่าทางวิชาการ เพิ่มประโยชน์ในการนำไปใช้ต่อไป และผู้วิจัยหวังว่างานวิจัยชิ้นนี้จะเป็นส่วนหนึ่งงานวิจัยที่มีประโยชน์ต่อวิชาการอิสลามศึกษาและต่อสังคมมุสลิมและต่อประเทศชาติโดยรวมต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

ในการทำวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแหล่งที่มาและเพื่อประเมินสถานภาพของหะดีษเฉพาะความหมายภาษาไทยในหนังสือคุณค่าของอะมาล ของชัยคุลหะดีษ เมาลานา มุฮัมมัด ชะกะรียา

ความสำคัญและประโยชน์ของการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยคาดว่าจะได้รับประโยชน์ดังต่อไปนี้

1. จะได้ทราบแหล่งที่มาของหะดีษเฉพาะความหมายภาษาไทยในหนังสือคุณค่าของอะมาลของชัยคุลหะดีษ เมาลานา มุฮัมมัด ชะกะรียา
2. จะได้ทราบสถานภาพของหะดีษ และสามารถแยกแยะหะดีษที่ถูกนำมาอ้างอิงในหนังสือคุณค่าของอะมาลของชัยคุลหะดีษ เมาลานา มุฮัมมัด ชะกะรียา ว่าหะดีษบทใดเคาะเหียะห์ หะดีษบทใดฎะอ์ฟ และหะดีษบทใดเมาฎ์วะ
3. จะได้ใช้เป็นคู่มือในการเรียนการสอนวิชาหะดีษในระดับปริญญาตรีและปริญญาโท และเป็นความรู้แก่ผู้สนใจทั่วไป และเป็นตำราทางวิชาการด้านอิสลามศึกษาในภาคภาษาไทยเพื่อให้มุสลิมและผู้สนใจทั่วไปที่ไม่สามารถอ่านภาษาอาหรับได้ สามารถเข้าใจศาสตร์ด้านอิสลามศึกษา อันจะนำมาซึ่งความสมานฉันท์ในสังคมต่อไป

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “ตัดริจฎ์หะดีษเฉพาะความหมายภาษาไทยในหนังสือคุณค่าของอะมาลของชัยคุลหะดีษ เมาลานา มุฮัมมัด ชะกะรียา” มีรูปแบบการวิจัยประกอบด้วยหะดีษ 3 กลุ่มๆ ละ 441 หะดีษ กลุ่มแรกเป็นการนำเสนอหะดีษเฉพาะความหมายภาษาไทยที่ปรากฏในหนังสือคุณค่าของอะมาล กลุ่มที่สองเป็นการนำเสนอตัวบทภาษาอาหรับที่นำมาเทียบและกลุ่มที่สามเป็นการนำเสนอแบบฉบับตัดริจฎ์หะดีษ(ระบุผู้บันทึกหรือผู้รายงาน) และยืนยันสถานภาพของหะดีษ จากรูปแบบการวิจัยจะแสดงระดับต่างๆ ของหะดีษ

แหล่งข้อมูล

- 1) หนังสือหรือตำรา ได้แก่ หนังสือหรือตำราเกี่ยวกับการตัดริจฎ์ที่เขียนเป็นภาษาอาหรับ สำหรับศึกษาเรื่องการตัดริจฎ์
- 2) เอกสารวิจัย ได้แก่ หนังสือคุณค่าของอะมาลเรียบเรียงโดยชัยคุลหะดีษ เมาลานา มุฮัมมัด ชะกะรียา สำหรับศึกษาแหล่งที่มาของหะดีษและสถานภาพของหะดีษ
- 3) หนังสือวิทยะฮ์ ได้แก่ หนังสือบันทึกหะดีษด้วยกับสายรายงานของผู้แต่ง สำหรับศึกษาแหล่งบันทึกหะดีษและกำหนดสถานภาพหะดีษในหนังสือคุณค่าของอะมาล

4) หนังสืออื่นๆ ที่บันทึกหะดีษโดยการคัดสายรายงานของหะดีษ สำหรับศึกษาแหล่งที่มาของหะดีษที่ได้อ้างไว้ในเอกสารวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ก. แบบบันทึก หมายถึง แบบบันทึกข้อมูลที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นมาเอง โดยใช้รูปแบบเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้า แบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่บันทึกข้อมูลหนังสือประกอบด้วย ชื่อผู้แต่ง ปีที่พิมพ์ ชื่อหนังสือ เมืองที่พิมพ์ และโรงพิมพ์ ส่วนการบันทึกข้อมูลสายรายงานและตัวบทหะดีษ และส่วนที่บันทึกข้อมูลหัวข้อเรื่องที่เกี่ยวข้องประกอบด้วยเนื้อหาของเรื่อง จะระบุเล่มที่และเลขหน้า

ข. เอกสารวิจัย เอกสารวิจัย คือ หนังสือคุณค่าของอะมาลของชัยคุลหะดีษเมาลานา มุฮัมมัด ชะกะรียา สำหรับศึกษาสายรายงานหลักของหะดีษในหนังสือคุณค่าของอะมาล

ค. คอมพิวเตอร์ใช้สำหรับรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับหะดีษที่ต้องการตัดริจญ์ ประกอบด้วยข้อมูลสายรายงาน ตัวบทหะดีษ และสถานภาพของหะดีษ โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป ได้แก่ อัลมักตะบะฮ์ อัลฆามิละฮ์ (Version 3) และอัลมักตะบะฮ์ อัลอิสลามียะฮ์

ง. เว็บไซต์ที่แพร่หลายทางอินเทอร์เน็ต ใช้สำหรับรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการตัดริจญ์ ซึ่งค้นหาได้จากเว็บไซต์ต่างๆ ได้แก่ เว็บไซต์ดอร์อาร์ อัลสุนนียะฮ์ (www.dorar.net) เว็บไซต์บินบาส (www.binbaz.org.sa) และเว็บไซต์อัลอัลบานี (www.alalbany.net) เป็นต้น

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิจัยแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 รวบรวมข้อมูลเรื่องความรู้เกี่ยวกับการตัดริจญ์หะดีษภายใต้หัวข้อเรื่องรองและหัวข้อเรื่องย่อยตามลำดับความสำคัญและที่จำเป็น จากหนังสือและตำราที่เกี่ยวข้องกับการตัดริจญ์หะดีษ

ส่วนที่ 2 รวบรวมหะดีษเฉพาะความหมายภาษาไทยในหนังสือคุณค่าของอะมาล เพื่อทำการศึกษาวิเคราะห์ โดยคัดเลือกหะดีษเฉพาะที่มีแต่คำแปลภาษาไทยเท่านั้น ซึ่งเรียบเรียงหะดีษตามบทต่างๆ ของหนังสือ แต่เนื่องจากหะดีษที่มีแต่ความหมายไม่มีการกำกับหมายเลขหะดีษ ผู้วิจัยจึงเรียบเรียงตัวบทหะดีษโดยใช้ 2 หมายเลข หมายเลขที่ 1 เป็นหมายเลขของผู้วิจัย หมายเลขที่ 2 เป็นหมายเลขหน้าของหนังสือ ตัวอย่าง หะดีษที่ 1 หน้าที่ 25 หมายถึงหะดีษลำดับที่หนึ่งในงานวิจัย หะดีษนี้ปรากฏในหน้าที่ 25 ของหนังสือคุณค่าอะมาล

ส่วนที่ 3 รวบรวมข้อมูลตัดริจญ์หะดีษที่ต้องการศึกษาวิเคราะห์ โดยดำเนินการตามลำดับความสำคัญของแต่ละเรื่องตามแนวทางตัดริจญ์ ดังนี้

1) การตัดริจญ์หะดีษแต่ละบทใช้แนวทางการตัดริจญ์ 2 แนวทาง ได้แก่ การ ตัดริจญ์โดยยึดคำสำคัญของตัวบทหะดีษ และการตัดริจญ์โดยยึดคำแรกของสำนวนหะดีษ ทั้งสองแนวทางนี้ใช้หนังสือคู่มือค้นหาหะดีษจากหนังสือมุญัหม อัลมุพะฮฺรอส ลีอัลฟาฮ์ อัลหะดีษ หนังสือสารบัญหะดีษต่าง ๆ โปรแกรมที่ใช้คอมพิวเตอร์ คือ อัลมักตะบะฮ์ อัลฆามิละฮ์ และอัลมักตะบะฮ์ อัลอิสลามียะฮ์ ตลอดจนเว็บไซต์ที่เกี่ยวข้องกับการตัดริจญ์

2) รวบรวมตัวบทและสายรายงานของหะดีษจากแหล่งรียาเยฮ์ โดยพิจารณาความเหมือนของความหมายของหะดีษที่ปรากฏในหนังสือคุณค่าของอะมาลกับตัวบทหะดีษที่ได้จากการตัดริจญ์ที่บันทึกในแหล่งรียาเยฮ์ และพิจารณาสายรายงานของหะดีษที่มาจากผู้รายงานคนเดียวกันที่เป็นมุตาบิอะฮ์ หรือสายรายงานอื่นที่รายงานหะดีษเดียวกันที่เป็นซาฮิดหรือชะวาฮิด

3) รวบรวมเพิ่มเติมข้อมูลเกี่ยวกับทัศนะของบรรดาอุละมาฮ์ที่อธิบายลักษณะของตัวบทหะดีษเพื่อใช้เป็นข้อมูลประกอบการเปรียบเทียบระหว่างตัวบทหะดีษในเอกสารวิจัยกับตัวบทที่ปรากฏในแหล่งรียาเยฮ์

การจัดกระทำข้อมูล

การจัดกระทำข้อมูลที่ได้จากการบันทึก เอกสารวิจัย และคอมพิวเตอร์ ได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

1) ข้อมูลที่ได้จากแบบบันทึกได้มีการตรวจสอบความถูกต้องและความเหมาะสมของเนื้อหาตามลำดับความสำคัญของแต่ละบท กล่าวคือ ข้อมูลเกี่ยวกับการตั้งวัตถุประสงค์ ผลการตั้งวัตถุประสงค์ ตลอดจนข้อมูลเกี่ยวกับทัศนะอุละมาอ์

2) ข้อมูลที่ได้การใช้คอมพิวเตอร์ได้แยกตามลักษณะของข้อมูลออกเป็น 4 ส่วน ได้แก่ ข้อมูลมุตาบะอะฮ์ โดยพิจารณาการคัดเลือกบนพื้นฐานของการอ้างอิงในหนังสือคุณค่าของอะมาล ข้อมูลมุตาบะอะฮ์หรือมุตาบิอาต โดยการพิจารณาผู้ร่วมรายงานในรุ่นเดียวกันเป็นหลัก ข้อมูลซาอิดหรือชะวาอิดหะดีษ โดยพิจารณาด้วยบทหะดีษเป็นที่ตั้ง ซึ่งจะเห็นว่าตัวบทหะดีษนั้นมีความเหมือนกันทั้งประโยคหรือส่วนหนึ่งของตัวบทหะดีษ ข้อมูลสายรายงานและสถานะของผู้รายงานหะดีษ โดยพิจารณาสายรายงานที่เป็นมุตาบะอะฮ์เป็นหลัก

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลจะดำเนินการ 3 ด้าน คือ ตัวบท สายรายงานและสถานภาพ

1) การวิเคราะห์ตัวบท

ศึกษาวิเคราะห์ความเหมือน และความแตกต่างของหะดีษเฉพาะความหมายภาษาไทยที่ปรากฏในหนังสือคุณค่าของอะมาล กับตัวบทหะดีษจากหนังสือริวายะฮ์ ซึ่งจะยึดเอาตัวบทที่มีความหมายใกล้เคียงและสอดคล้องกับหะดีษเฉพาะความหมายภาษาไทยที่ปรากฏในเอกสารวิจัยมากที่สุด

2) การวิเคราะห์สายรายงาน

ก. ศึกษาวิเคราะห์สายรายงานโดยยึดสายรายงานของหะดีษที่มีความใกล้เคียงกับความหมายของหะดีษที่ระบุไว้ในหนังสือคุณค่าของอะมาลเป็นหลัก กล่าวคือ หากหะดีษมีระบุผู้บันทึกเพียงคนเดียวเท่านั้น จะทำการวิเคราะห์สายรายงานของหะดีษนั้น และหากระบุผู้บันทึก 2 คนขึ้นไป จะยึดสายรายงานของหะดีษที่เหมือนกับตัวบทหะดีษในหนังสือริวายะฮ์เป็นที่ตั้ง

ข. ศึกษาวิเคราะห์สายรายงานของหะดีษจะดำเนินการศึกษาสถานะด้านคุณธรรมและความบกพร่องของผู้รายงานแต่ละท่านในสายรายงาน ยึดถือทัศนะของนักวิจารณ์ หะดีษที่ได้รับการยอมรับโดยยึดทัศนะของอุละมาอ์มุตะดีลีน (ทัศนะเป็นกลาง) เป็นหลัก เช่น ทัศนะของอัลหาฟิซอบินู หัจญ์ร อัลอัลเกาะลानीยในหนังสือตะฮ์ซิบ อัตตะฮ์ซิบ (كتاب تهذيب) หนังสือดักريب อัตตะฮ์ซิบ (كتاب تقريب التهذيب) และหนังสือลีซานอัลมิซาน (كتاب لسان الميزان) ทัศนะของอัลหาฟิซ อัลชะฮะบียในหนังสือมิซาน อัล อิบติดาล (كتاب ميزان الاعتدال) ทัศนะของอัลหาฟิซ อัลมิซซียในหนังสือตะฮ์ซิบอัลกะมาล (كتاب تهذيب الكمال) เป็นต้น

3) การวิเคราะห์สถานภาพของหะดีษ

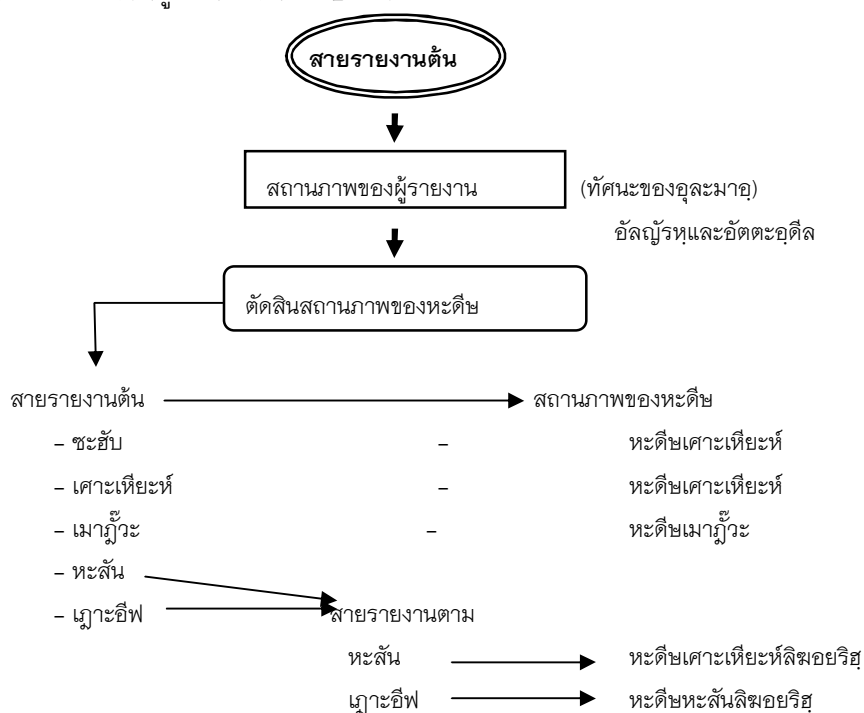
การศึกษานำวิเคราะห์สถานภาพของหะดีษ โดยมีวิธีการวิเคราะห์ คือ

ก. หะดีษบันทึกโดยอัลบุคอรีและมุสลิมในหนังสือเศาะเหียะห์ และสายรายงานชะฮัษ เช่น หะดีษรายงานโดยอัชชาฟิอี๊ยะ จากมาลิก จากนาฟิอ์ จากอิบน์ อุมัร رضي الله عنه จากท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ จะตัดสินเป็นหะดีษเศาะเหียะห์

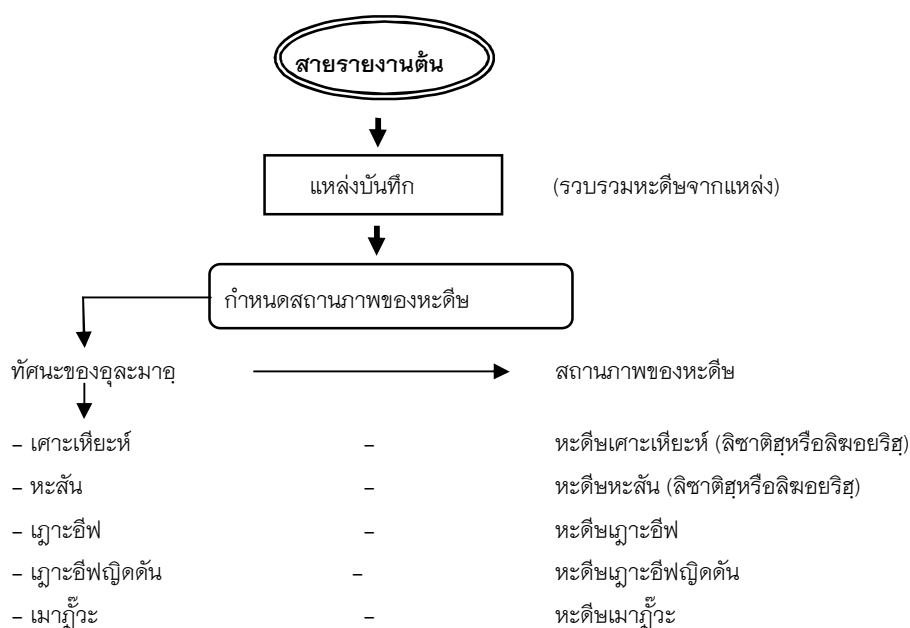
ข. หะดีษบันทึกโดยอิหม่ามท่านอื่นๆ จะทำการศึกษาสถานภาพของหะดีษ และการเลื่อนฐานะของแต่ละหะดีษ เช่น หะดีษเศาะเหียะห์ลิฆอยริฮ์ และหะดีษหะสันลิฆอยริฮ์ ซึ่งจะใช้เทคนิคการวิเคราะห์ 2 ประเภท คือ การวิเคราะห์เชิงยืนยันและการวิเคราะห์เชิงสำรวจ

การวิเคราะห์เชิงยืนยัน เป็นการตรวจสอบสายรายงานที่ถูกต้องในการกำหนดสถานภาพของหะดีษตามหลักการหะดีษหรือยืนยันสถานภาพของหะดีษที่ค้นพบ

- การวิเคราะห์เชิงสำรวจ เป็นการตรวจสอบสายรายงานเพื่อระบุสถานภาพของ หะดีษแต่ละบท โดยการยึดทัศนะของอุละมาฮ์เพียงอย่างเดียว ไม่มีการศึกษารายละเอียดของสายรายงาน ซึ่งเทคนิคการวิเคราะห์เชิงสำรวจจะใช้ในกรณีที่ผู้วิจัยไม่พบสถานะของผู้รายงาน ดังภาพประกอบ

ภาพประกอบที่ 1 โมเดลการตัดสินหะดีษเชิงยืนยัน

ภาพประกอบที่ 2 โมเดลการตัดสินหะดีษเชิงสำรวจ

4) การตัดสินสถานภาพของหะดีษแต่ละตัวบทโดยการตรึงหุ (ให้น้ำหนัก) พร้อมกับอธิบายสาเหตุของการตัดสินหะดีษอย่างชัดเจน

อนึ่ง กรณีที่ผู้วิจัยไม่พบตัวบทภาษาอาหรับที่จะนำมาเทียบกับหะดีษเฉพาะความหมายภาษาไทยที่ปรากฏในหนังสือคุณค่าของอะมาล ผู้วิจัยจะระบุว่า “ไม่พบตัวบทหะดีษ” และหากพบเพียงแค่ตัวบท ไม่พบทัศนะของนักวิชาการ ผู้วิจัยจะระบุว่า “ไม่พบสถานภาพของหะดีษ”

การนำเสนอข้อมูล

การนำเสนอผลการตรึงหุหะดีษโดยเรียงตามลำดับความสำคัญของหัวข้อประกอบด้วย หะดีษเฉพาะความหมายภาษาไทยที่ปรากฏในหนังสือคุณค่าของอะมาล ตัวบทหะดีษภาษาอาหรับที่นำมาเทียบ อธิบายสถานภาพของผู้รายงานหะดีษว่าอยู่ในระดับใด เช่น อนุสรุยเราะฮ์: *صاحب حليل* (al-'Asqalani, 1991: 28) ซุบะฮ์ เป็นอัลหัจญัจ อัลบักรีย์: *ثقة حافظ متقن* (al-'Asqalani, 1991: 266/2790) เป็นต้น และการตรึงหุหะดีษ โดยดำเนินการดังนี้

1) ระบุชื่อนักปราชญ์ผู้บันทึกหะดีษและหมายเลขกำกับหะดีษ เช่น อัลบักรีย์ (45) มุสลิม (105) อนุตาวูด (150) เป็นต้น

2) ระบุชื่อนักปราชญ์และชื่อหนังสือในกรณีที่ใช้หนังสือมากกว่าหนึ่งเล่ม เช่น อัลอัลบานี ในเงาะอิฟอัดดีร์มีซี (25)

3) ระบุสถานภาพหรือระดับของหะดีษ ซึ่งสถานภาพของหะดีษประกอบด้วย หะดีษเศาะเหียะห์ลิษาดิฮ์ หะดีษเศาะเหียะห์ลิษอยริฮ์ หะดีษหะสันลิษาดิฮ์ หะดีษหะสันลิษอยริฮ์ หะดีษเงาะอิฟ หะดีษเงาะอิฟญิดตัน หะดีษเมาฏีวะ หะดีษที่ไม่พบตัวบท และหะดีษที่ไม่พบสถานภาพ

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องตรึงหุหะดีษเฉพาะความหมายภาษาไทยในหนังสือคุณค่าของอะมาลของชัยคุลหะดีษเมาลานา มุฮัมมัด ซะกะรียา ผู้วิจัยขอสรุปผลการตรึงหุหะดีษในหนังสือคุณค่าของอะมาล ดังนี้

1. จำนวนตัวบทหะดีษที่ผู้วิจัยทำการตรึงหุหะดีษมีจำนวนทั้งสิ้น 441 หะดีษ

2. มาตรฐานของตัวบทหะดีษเฉพาะความหมายภาษาไทยในหนังสือคุณค่าของ อะมาล สามารถแบ่งเป็น 2 ประเภท ดังนี้

2.1 แบ่งตามสถานภาพของหะดีษ ดังนี้

2.1.1 หะดีษเศาะเหียะห์ มีจำนวน 160 หะดีษ คิดเป็น 36.28% แบ่งออกเป็นสองชนิด ได้แก่

ก. หะดีษเศาะเหียะห์ลิษาดิฮ์ มีจำนวน 82 หะดีษ

ข. หะดีษเศาะเหียะห์ลิษอยริฮ์ มีจำนวน 78 หะดีษ

2.1.2 หะดีษหะสัน มีจำนวน 78 หะดีษ คิดเป็น 17.68% แบ่งออกเป็นสามชนิด ได้แก่

ก. หะดีษหะสันลิษาดิฮ์ จำนวน 43 หะดีษ

ข. หะดีษหะสันลิษอยริฮ์ จำนวน 30 หะดีษ

ค. หะดีษหะสันเศาะเหียะห์ จำนวน 5 หะดีษ

2.1.3 หะดีษเงาะอิฟ มีจำนวน 132 หะดีษ คิดเป็น 29.93%

2.1.4 หะดีษเงาะอิฟญิดตัน มีจำนวน 35 หะดีษ คิดเป็น 7.93%

2.1.5 หะดีษเมาฏีวะ มีจำนวน 25 หะดีษ คิดเป็น 5.66%

- 2.1.6 หะดีษที่ไม่พบสายรายงานและสถานภาพของหะดีษ มีจำนวน 11 หะดีษ คิดเป็น 2.49%
- 2.2 แบ่งตามประเภทหะดีษในการนำไปใช้เป็นหลักฐาน สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ชนิด ได้แก่
- 2.2.1 หะดีษที่สามารถนำไปใช้เป็นหลักฐานได้กับทุกเรื่อง มีจำนวน 238 หะดีษ คิดเป็น 53.96%
- 2.2.2 หะดีษที่สามารถนำไปใช้เป็นหลักฐานได้เฉพาะกับบางเรื่อง มีจำนวน 132 หะดีษ คิดเป็น 29.93%
- 2.2.3 หะดีษที่ไม่สามารถนำไปใช้เป็นหลักฐานในทุกกรณี มีจำนวน 71 หะดีษ คิดเป็น 16.09%
3. มาตรฐานในการอ้างอิงหนังสือ แบ่งตามที่ปรากฏในหนังสือรวบรวมหะดีษได้ดังนี้
- 3.1 หะดีษที่มีบันทึกในหนังสืออัลญามิอฺ มีจำนวน 66 หะดีษ คิดเป็น 14.96% ประกอบด้วย
- 3.1.1 หะดีษที่มีบันทึกในหนังสืออัลญามิอฺของอัลบุคอรียฺ และอัลญามิอฺของมุสลิม มีจำนวน 20 หะดีษ คิดเป็น 4.53%
- 3.1.2 หะดีษที่มีบันทึกในหนังสืออัลญามิอฺของอัลบุคอรียฺ เพียงท่านเดียว มีจำนวน 23 หะดีษ คิดเป็น 5.21%
- 3.1.3 หะดีษที่มีบันทึกในหนังสืออัลญามิอฺของมุสลิม เพียงท่านเดียว มีจำนวน 23 หะดีษ คิดเป็น 5.21%
- 3.2 หะดีษที่มีบันทึกในหนังสืออัลคิหาคหฺ มีจำนวน 34 หะดีษ คิดเป็น 7.70% ประกอบด้วย
- 3.3 หะดีษที่มีบันทึกในหนังสืออัลสุนัน มีจำนวน 125 หะดีษ คิดเป็น 28.34% ประกอบด้วย
- 3.4 หะดีษที่มีบันทึกในหนังสืออัลมะसानีด มีจำนวน 106 หะดีษ คิดเป็น 24.03%
- 3.5 หะดีษที่มีบันทึกในหนังสืออัลมุคอนนัฟ มีจำนวน 6 หะดีษ คิดเป็น 1.36%
- 3.6 หะดีษที่มีบันทึกในหนังสืออะมัล อัลยาหมฺ วัลลัยละฮฺ มีจำนวน 2 หะดีษ คิดเป็น 0.45%
- 3.7 หะดีษที่มีบันทึกในหนังสืออัลพะฎอฮิล มีจำนวน 1 หะดีษ คิดเป็น 0.22%
- 3.8 หะดีษที่มีบันทึกในหนังสือนอกเหนือจากประเภทต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้น มีจำนวน 101 หะดีษ คิดเป็น 22.90%
4. มาตรฐานการนำหะดีษมาใช้เป็นหลักฐานในเรื่องต่างๆ สามารถจำแนกตามหัวข้อในหนังสือได้ดังนี้
- 4.1 ความสำคัญของการละหมาด มีจำนวน 96 หะดีษ คิดเป็น 21.76% แบ่งออกได้ดังนี้
- ก. หะดีษเศาะเหียะห์ จำนวน 50 หะดีษ แบ่งออกเป็น
- ข. หะดีษหะสัน จำนวน 10 หะดีษ แบ่งออกเป็น
- ค. หะดีษฎะอียะห์ จำนวน 22 หะดีษ
- ง. หะดีษฎะอียะห์ญิดตัน จำนวน 7 หะดีษ
- จ. หะดีษเมาฎูอะ จำนวน 4 หะดีษ
- ฉ. ไม่พบสายรายงานและสถานภาพของหะดีษ จำนวน 3 หะดีษ
- 4.2 คุณค่าอัลกุรอาน มีจำนวน 84 หะดีษ คิดเป็น 19.04% แบ่งออกได้ดังนี้
- ก. หะดีษเศาะเหียะห์ จำนวน 19 หะดีษ
- ข. หะดีษหะสัน จำนวน 12 หะดีษ
- ค. หะดีษฎะอียะห์ จำนวน 32 หะดีษ

- ง. หะดีษฎะอ์อิฟฎิดัน จำนวน 8 หะดีษ
 - จ. หะดีษเมาฎีวะ จำนวน 6 หะดีษ
 - ฉ. ไม่พบสายรายงานและสถานภาพของหะดีษ จำนวน 6 หะดีษ
- 4.3 คุณค่ารวมภวอน จำนวน 65 หะดีษ คิดเป็น 14.74% แบ่งออกได้ดังนี้
- ก. หะดีษเศาะเหียะห์ จำนวน 23 หะดีษ
 - ข. หะดีษหะสัน จำนวน 15 หะดีษ
 - ค. หะดีษฎะอ์อิฟ จำนวน 14 หะดีษ
 - ง. หะดีษฎะอ์อิฟฎิดัน จำนวน 6 หะดีษ
 - จ. หะดีษเมาฎีวะ จำนวน 7 หะดีษ
- 4.4 คุณค่าของการดับลิษ มีจำนวน 35 หะดีษ คิดเป็น 7.93% ประกอบด้วย
- ก. หะดีษเศาะเหียะห์ จำนวน 15 หะดีษ
 - ข. หะดีษหะสัน จำนวน 10 หะดีษ
 - ค. หะดีษฎะอ์อิฟ จำนวน 8 หะดีษ
 - ง. หะดีษฎะอ์อิฟฎิดัน จำนวน 2 หะดีษ
- 4.5 คุณค่าของการชิกร์ มีจำนวน 161 หะดีษ คิดเป็น 36.50% ประกอบด้วย
- ก. หะดีษเศาะเหียะห์ จำนวน 53 หะดีษ
 - ข. หะดีษหะสัน จำนวน 31 หะดีษ
 - ค. หะดีษฎะอ์อิฟ จำนวน 56 หะดีษ
 - ง. หะดีษฎะอ์อิฟฎิดัน จำนวน 12 หะดีษ
 - จ. หะดีษเมาฎีวะ จำนวน 7 หะดีษ
 - ฉ. ไม่พบสายรายงานและสถานภาพของหะดีษ จำนวน 2 หะดีษ
5. มาตรฐานสายรายงานหะดีษ สามารถแบ่งออกได้ ดังนี้
- 5.1 จำแนกตามจำนวนผู้รายงาน แบ่งออกได้ ดังนี้
- 5.1.1 ประเภทอาลีย จำนวน 137 หะดีษ คิดเป็น 31.06%
 - 5.1.2 ประเภทนาซิล จำนวน 293 หะดีษ คิดเป็น 66.44%
 - 5.1.3 ไม่พบสายรายงาน จำนวน 11 หะดีษ คิดเป็น 2.50%
- 5.2 จำแนกตามการรายงานติดต่อกัน สามารถแบ่งออกได้เป็นสองชนิด ดังนี้
- 5.2.1 ประเภทมุตตะเศิล มีจำนวน 395 หะดีษ คิดเป็น 89.57%
 - 5.2.2 ประเภทมุนเกาะฎีย มีจำนวน 22 หะดีษ คิดเป็น 4.98%
 - 5.2.3 ประเภทมูรซัล มีจำนวน 13 หะดีษ คิดเป็น 2.95%
 - 5.2.4 ไม่พบสายรายงานจำนวน 11 หะดีษ คิดเป็น 2.50%
6. มาตรฐานของตัวบทและความหมายหะดีษ สามารถแบ่งออกได้ดังนี้
- 6.1 ความหมายสอดคล้องกับตัวบท จำนวน 160 หะดีษ คิดเป็น 36.28%
 - 6.2 ความหมายสอดคล้องกับตัวบท (ส่วนหนึ่งของตัวบทหะดีษ) จำนวน 85 หะดีษ คิดเป็น 19.27%
 - 6.3 ความหมายโดยสรุป จำนวน 116 หะดีษ คิดเป็น 26.30%
 - 6.4 ความหมายโดยสรุป (ส่วนหนึ่งของตัวบทหะดีษ) จำนวน 81 หะดีษ คิดเป็น 18.36%

อภิปรายผล

จากการวิจัยเรื่องตัวชี้วัดวัดระดับทักษะเฉพาะความหมายภาษาไทยในหนังสือคุณค่าของอะมาลของชัยคุลหะดีษ เมาลานา มุฮัมมัด ชะกะรียา ผู้วิจัยขออภิปรายผลตามผลการวิจัยดังนี้

1. ผลการวิจัยพบว่า มาตรฐานของหะดีษในหนังสือคุณค่าของอะมาลจำแนกตามสถานภาพของหะดีษปรากฏหะดีษเศาะเหียะห์ จำนวน 160 หะดีษ คิดเป็น 36.28% มากที่สุด รองลงมา หะดีษญะฮะอีฟ มีจำนวน 132 หะดีษ คิดเป็น 29.93% หะดีษหะสัน มีจำนวน 78 หะดีษ คิดเป็น 17.68% หะดีษญะฮะอีฟญิดตัน มีจำนวน 35 หะดีษ คิดเป็น 7.93% หะดีษเมาฎีวะ มีจำนวน 25 หะดีษ คิดเป็น 5.66% หะดีษที่ไม่พบสายรายงานและสถานภาพของหะดีษ มีจำนวน 11 หะดีษ คิดเป็น 2.49% ตามลำดับ

จากผลการวิจัยข้างต้น สามารถกล่าวได้ว่า ท่านเมาลานา มุฮัมมัด ชะกะรียา ให้ความสำคัญกับการนำหะดีษที่มีมาตรฐานอยู่ในระดับเศาะเหียะห์มาใช้เป็นหลักฐาน สอดคล้องกับอับลเลาะ หมุ่มซุซ และอับลเลาะ การ์รีนา ที่ได้ทำการศึกษาศักดิ์ศรีวัดระดับหะดีษในหนังสือคุณค่าของอะมาลของชัยคุลหะดีษเมาลานา มุฮัมมัด ชะกะรียา ผลสรุปที่ได้คือ หะดีษเศาะเหียะห์มีจำนวนมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 55.45 ซึ่งถือว่าเกินกว่าครึ่งหนึ่งของจำนวนหะดีษที่ได้ทำการตัดรียะห์ทั้งหมด ซึ่งเห็นว่า ตัวบ่งชี้หะดีษ และหะดีษเฉพาะความหมายภาษาไทยที่ปรากฏในหนังสือคุณค่าของอะมาล นั้น บรรจุหะดีษที่เป็นหะดีษเศาะเหียะห์มากที่สุด สิ่งดังกล่าวย่อมแสดงถึงความเชี่ยวชาญของท่านเมาลานา มุฮัมมัด ชะกะรียา ในด้านวิชาการหะดีษในการคัดสรรหะดีษที่เศาะเหียะห์มาใช้เพื่อประกอบในการเป็นหลักฐาน

อย่างไรก็ตาม ปรากฏหะดีษอีกจำนวนหนึ่ง มีจำนวนถึง 133 หะดีษ เป็นผลการวิจัยลำดับรองลงมา โดยคิดเป็น 29.93% ถือเป็นเกือบครึ่งหนึ่งของจำนวนหะดีษที่ได้ทำการตัดรียะห์ทั้งหมดที่เป็นหะดีษญะฮะอีฟ ซึ่งถือว่ามากพอสมควร ปรากฏในหนังสือของท่านเมาลานา มุฮัมมัด ชะกะรียา แต่กระนั้นก็ตาม จะพบว่าเป็นเรื่องปกติที่หนังสือในแนวนี้อาจจะไม่ปลอดจากหะดีษญะฮะอีฟและเมาฎีวะ

ผลการวิจัยยังปรากฏอีกว่า หะดีษญะฮะอีฟญิดตัน มีจำนวน 35 หะดีษ คิดเป็น 7.93% หะดีษเมาฎีวะ มีจำนวน 25 หะดีษ คิดเป็น 5.66% หะดีษทั้งสองสถานภาพเมื่อนำมารวมกันก็จะได้ 60 หะดีษ คิดเป็น 13.60% ถือว่ามากพอสมควร การปรากฏหะดีษทั้งสองระดับนี้ในหนังสือของท่านเมาลานา มุฮัมมัด ชะกะรียา มีผลทำให้ความน่าเชื่อถือทางวิชาการในหนังสือของท่านลดต่ำลง อันเนื่องมาจาก หะดีษทั้งสองระดับนี้มีสาเหตุมาจากความบกพร่องในด้านคุณธรรมของผู้รายงาน ซึ่งหะดีษที่มีสาเหตุมาจากเหตุผลดังกล่าว ย่อมทำให้ความน่าเชื่อถือลดน้อยลง และหะดีษทั้งสองระดับนี้ยังไม่สามารถที่จะนำมาใช้เป็นหลักฐานได้ไม่ว่าจะในกรณีใดๆ ก็ตาม ทั้งในเรื่องศาสนา และคุณยา ซึ่งบรรดาอุละมาอ์ ต่างเห็นพ้องกันว่า หะดีษจำพวกนี้ไม่อนุญาตให้นำมาใช้เป็นหลักฐานในทุกกรณี

2. ผลการวิจัยพบว่า มาตรฐานของหะดีษในหนังสือคุณค่าของอะมาลจำแนกตามประเภทหะดีษในการนำไปใช้เป็นหลักฐาน พบว่า หะดีษที่สามารถนำไปใช้เป็นหลักฐานได้ มีจำนวน 238 หะดีษ คิดเป็น 53.96% มากที่สุด รองลงมา คือ หะดีษที่สามารถนำไปใช้เป็นหลักฐานได้เฉพาะกับบางเรื่อง มีจำนวน 132 หะดีษ คิดเป็น 29.93% และหะดีษที่ไม่สามารถนำไปใช้เป็นหลักฐานในทุกกรณี มีจำนวน 71 หะดีษ คิดเป็น 16.09% ตามลำดับ

จากผลการวิจัยข้างต้น สามารถกล่าวได้ว่า ท่านเมาลานา มุฮัมมัด ชะกะรียา ให้ความสำคัญกับการนำหะดีษที่ได้มาตรฐานมาใช้เป็นหลักฐานได้เกินกว่าครึ่งหนึ่งของจำนวนหะดีษที่ทำการตัดรียะห์ ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น และปรากฏหะดีษอีกจำนวนหนึ่ง มีจำนวนถึง 132 หะดีษ เป็นผลการวิจัยลำดับรองลงมา โดยคิดเป็น 29.93% ถือเป็นเกือบครึ่งหนึ่งของจำนวนหะดีษที่ได้ทำการตัดรียะห์ทั้งหมดที่เป็นหะดีษญะฮะอีฟ ซึ่งถือว่ามากพอสมควร อย่างไรก็ตาม บรรดาปราชญ์มีข้อคิดเห็นที่แตกต่างกันในการนำหะดีษญะฮะอีฟมาใช้เป็นหลักฐานแบ่งออกได้เป็นสามกลุ่มคือ กลุ่มที่หนึ่ง อนุญาตให้นำหะดีษญะฮะอีฟไปใช้เป็นหลักฐานได้ในทุก ๆ เรื่องที่เกี่ยวกับเรื่องศาสนา เช่น อะกี

ตะฮฺ อิบาตะฮฺ หุกุมะฮฺกัม เรื่องราวต่าง ๆ คุณค่าของอะมัล การสนับสนุนให้ทำความดีและห้ามปรามทำความชั่ว อุละมาอ์กลุ่มนี้ได้แก่ อิหม่ามอะบูหะนีฟะฮฺ อิหม่ามอะหมัด เป็น หันบัล อิหม่ามอัลดุเราะหฺมาน เป็น มะฮฺดียฺ และท่านอื่น ๆ ที่มีความเห็นเหมือนกัน ซึ่งเหตุผลของอุละมาอ์กลุ่มนี้ได้แก่ หะดีษฎะอ์ฟมีฐานะดีกว่าการใช้หลักการกียาส (อนุমান) และความคิดของคนใดคนหนึ่ง (al-Qasimi, 1987 : 93) *กลุ่มที่สอง* ไม่อนุญาตนำหะดีษฎะอ์ฟมาใช้เป็นหลักฐานที่เกี่ยวกับทุก ๆ เรื่องของศาสนาโดยเด็ดขาด (al-Suyuti, 1966 : 1/196) การปฏิบัติของอุละมาอ์กลุ่มนี้ตรงกันข้ามกับอุละมาอ์กลุ่มแรกโดยสิ้นเชิง ซึ่งอุละมาอ์กลุ่มนี้ได้แก่ อิหม่ามอัลบุคอรี อิหม่ามมุสลิม ยะหยา เป็น มะอีน อะบูบักรฺ อิบน์ อัลอะรอปี (al-Suyuti, 1966 : 1/196) อิบน์หุซม์ อะบูชาเมาะฮฺ และอัชเชาวกานียฺ (al-Qasimi, 1987 : 94) โดยที่เหตุผลของอุละมาอ์กลุ่มนี้ คือ หะดีษเศาะเหียะฮ์และหะดีษหะซันที่กล่าวถึงเรื่องที่เกี่ยวข้องกับศาสนามีมากมายเพียงพอต่อการนำไปใช้เป็นหลักฐานได้ และที่สำคัญ คือ การยืนยันหุกุม ของแต่ละเรื่องที่เกี่ยวข้องกับศาสนาก็ต้องมาจากหะดีษเศาะเหียะฮ์และหะดีษหะซัน ไม่ใช่มาจากหะดีษฎะอ์ฟ (al-Qasimi, 1987 : 94) และกลุ่มสุดท้าย กลุ่มที่สาม อนุญาตให้นำหะดีษฎะอ์ฟเป็นหลักฐานและปฏิบัติตามได้เฉพาะหะดีษฎะอ์ฟที่เกี่ยวข้องกับคุณค่าของอะมัล การสนับสนุนให้ทำความดีและห้ามปรามทำความชั่ว และเกี่ยวกับเรื่องที่เป็นหุกุมสุนัต กลุ่มนี้แบ่งออกเป็น 2 ทศนะ *ทศนะที่ 1* มีความเห็นว่าอนุญาตให้นำหะดีษฎะอ์ฟใช้เป็นหลักฐานและปฏิบัติตามได้เฉพาะที่เกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวเท่านั้นโดยไม่มีเงื่อนไขใด ๆ *ทศนะที่ 2* เป็นทศนะของอิบน์ อัลมุบาร็อก สุฟยาน อัชเชารีย์ ซูฟยาน เบน อุษัยนะฮฺ และอัลหาฟิซ อัชชะคอรี (al-Qasimi, 1987 : 94) *ทศนะที่ 2* อนุญาตให้นำหะดีษฎะอ์ฟเป็นหลักฐานและปฏิบัติตามที่เกี่ยวกับคุณค่าของอะมัล การสนับสนุนให้ทำความดีและห้ามปรามการทำความชั่ว และสิ่งที่เป็นหุกุมสุนัตเท่านั้นโดยมีเงื่อนไข 3 ประการดังนี้ ประการแรก หะดีษนั้นต้องไม่ใช่เป็นหะดีษฎะอ์ฟญิดัน (อ่อนมาก) ประการที่สอง เนื้อหาของหะดีษฎะอ์ฟที่กล่าวถึงเรื่องที่เกี่ยวข้องนั้นต้องสอดคล้องกับหลักการทั่วไปของศาสนา (อัลกุรอานและอัลหะดีษ) ประการที่สาม ไม่ยึดมั่นว่าเป็นหะดีษที่มาจากท่านนบี ﷺ จริง แต่เป็นการปฏิบัติในลักษณะเพื่อไว้เท่านั้น) *ทศนะที่ 3* เป็นทศนะของอิบน์หะญูร อัลอัลเกาะลานียฺ

จากบรรดาทศนะต่างๆ ในการนำหะดีษฎะอ์ฟมาใช้เป็นหลักฐานข้างต้น ผู้วิจัยมีความเห็นว่าท่านเมอลานา มุฮัมมัด ชะกะรียา ยึดทศนะของกลุ่มที่สาม กล่าวคือ อนุญาตให้นำหะดีษ ฎะอ์ฟมาใช้เป็นหลักฐานได้ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการสนับสนุนให้กระทำความดี และสั่งห้ามให้ละเว้นความชั่ว ด้วยกับเหตุผลที่ว่า ตัวบทหะดีษที่อยู่ในระดับฎะอ์ฟที่ปรากฏในหนังสือของท่านนั้น เป็นหะดีษฎะอ์ฟที่มีจำนวนมากพอสมควร โดยที่หนังสือของท่านก็จัดอยู่ในประเภทหนังสือ “อัดดะรียะฮ์” ซึ่งหมายถึง หนังสือในแนวการสั่งใช้ให้ทำความดี และสั่งห้ามให้ทำความชั่ว จึงไม่เป็นการแปลกที่หะดีษที่ฎะอ์ฟจะปรากฏในหนังสือของท่าน

ผู้วิจัยมีความเห็นอีกประการหนึ่งว่า สิ่งหนึ่งที่เป็นแรงผลักดันประการสำคัญสำหรับท่านเมอลานา มุฮัมมัด ชะกะรียา ในการที่จะนำเสนอตัวบทหะดีษต่างๆ มาโดยท่านปรารภในอันที่จะสนองตอบคำสั่งของท่านเราะฮูล ﷺ และหวังถึงความประเสริฐของผู้รายงานหะดีษ ดังที่ท่านได้กล่าวว่า

أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ "بَلِّغُوا عَنِّي وَلَوْ آيَةً وَحَدَّثُوا عَنِّي بَنِي إِسْرَائِيلَ وَلَا حَرَجَ وَمَنْ كَذَبَ عَلَيَّ مُتَعَمِّدًا فَلْيَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ"

ความว่า “ท่านทั้งหลายจงเผยแพร่จากฉันแม้เพียงหนึ่งอายะฮฺ (เพียงน้อยนิด) ก็ตาม และจงรายงานจากฉันอิสรออีล โดยไม่ต้องวิตกกังวลใดๆ และผู้ใดโกหกต่อฉัน เขาก็จงเตรียมที่นั่งของเขาในไฟนรก” (หะดีษบันทึกโดยอัลบุคอรี หะดีษหมายเลข 3461)

ท่านเราะสูลได้กล่าวขอพรให้กับบรรดาผู้รายงานหะดีษ โดยกล่าวว่า

نُصِّرَ اللَّهُ أَمْرًا سَمِعَ مَقَالَتِي فَوَعَاَهَا وَحَفِظَهَا وَبَلَّغَهَا فَرُبَّ حَامِلٍ فِقْهٍ إِلَى مَنْ هُوَ أَفْقَهُ مِنْهُ

ความว่า “ขออัลลอฮฺทรงโปรดประทานความสดชื่นและความสวยงามให้แก่บุคคลหนึ่งที่เขาได้ยินคำพูดของฉัน มีความเข้าใจ แล้วเขาก็จดจำ และนำมาขึ้นปรัายงานต่อ (ยังผู้อื่น) ซึ่งบางครั้งผู้ที่รายงานได้รายงานให้กับผู้ที่มีความเข้าใจมากกว่าเขา”

(หะดีษบันทึกโดยอັตติรมีซีย์ หะดีษหมายเลข 2656)¹

ท่านเราะสูลได้กล่าวไว้ในหะดีษอีกบทหนึ่งว่า

أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ أَوْلَى النَّاسِ بِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَكْثَرُهُمْ عَلَيَّ صَلَاةً

ความว่า แท้จริงท่านเราะสูล ﷺ กล่าวว่า “ผู้ที่ดีที่สุดในข้อหาข้าพเจ้าในวันกิยามะฮ์นั้น คือผู้ที่กล่าวเศาะลาวาตต่อข้าพเจ้ามากที่สุด”

(หะดีษบันทึกโดยอັตติรมีซีย์ หะดีษหมายเลข 484)²

หะดีษบทนี้ท่านอบูฮาติม ได้กล่าวถึงหะดีษบทนี้ว่า “หะดีษบทนี้บอกถึงความประเสริฐของนักหะดีษเนื่องจากไม่มีหมู่ชนใดในประชาชาตินี้กล่าวเศาะลาวาตต่อท่านนบีมากกว่าบรรดานักหะดีษ” (Ibn Hibban, 1993: 1/84)

จากหะดีษต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้น จึงไม่แปลกใจเลยว่าเหตุผลใดที่ท่านเมอลานา มุฮัมมัด ชะกะรียา ถึงได้มีความพยายามที่จะนำเสนอด้วยบทหะดีษต่างๆ มาบรรจุไว้ในหนังสือของท่าน โดยท่านมีความหวังถึงภาคผลที่จะได้รับที่ท่านเราะสูลได้สัญญาไว้นั่นเอง

3. ผลการวิจัยพบว่า มาตรฐานในการอ้างอิงหนังสือ แบ่งตามที่ปรากฏในหนังสือรวบรวมหะดีษ พบว่า หะดีษที่มีบันทึกในหนังสืออัลสุนัน มีจำนวน 125 คิดเป็น 28.34% มากที่สุด รองลงมาคือ หะดีษที่มีบันทึกในหนังสืออัลมะซานิด มีจำนวน 106 หะดีษ คิดเป็น 24.03% หะดีษที่มีบันทึกในหนังสือนอกเหนือจากประเภทต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้น มีจำนวน 101 หะดีษ คิดเป็น 22.90% หะดีษที่มีบันทึกในหนังสืออัลญามิอุ มีจำนวน 66 หะดีษ คิดเป็น 14.96% หะดีษที่มีบันทึกในหนังสืออัลคิฮาหุ มีจำนวน 34 คิดเป็น 7.70% หะดีษที่มีบันทึกในหนังสืออัลมุศอนนัฟ มีจำนวน 6 หะดีษ คิดเป็น 1.36% หะดีษที่มีบันทึกในหนังสืออะมัล อัลเยามุ วัลลัยละฮุ มีจำนวน 2 หะดีษ คิดเป็น 0.45% และหะดีษที่มีบันทึกในหนังสืออัลฟะฎอฮิล มีจำนวน 1 หะดีษ คิดเป็น 0.22% ตามลำดับ

จากผลการวิจัยข้างต้น สามารถกล่าวได้ว่า หะดีษเฉพาะความหมายภาษาไทยที่ปรากฏในหนังสือคุณค่าของอะมาลนั้น ส่วนใหญ่ถูกบันทึกในหนังสือสุนัน ดังกล่าว สอดคล้องกับสถานภาพของหะดีษที่สรุปผลมาข้างต้น ซึ่งจะเห็นว่ามาตรฐานของหะดีษส่วนใหญ่เป็นหะดีษเศาะเหียะห์ ซึ่งหะดีษที่ปรากฏในหนังสือสุนันส่วนใหญ่ก็จะเป็นหะดีษที่มีมาตรฐานทั้งในระดับที่เศาะเหียะห์ และหะสัน อย่างไรก็ตาม ด้วยบทหะดีษที่ปรากฏในหนังสือของท่านเมอลานา มุฮัมมัด ชะกะรียา นั้นปรากฏในการบันทึกในหนังสือที่หลากหลายมาก ตำราที่ท่านเมอลานา มุฮัมมัด ชะกะรียา นำหะดีษมาอ้างอิงนั้น บางส่วนไม่เป็นที่รู้จัก บางส่วนเป็นที่รู้จักแต่ไม่นิยมนำมาใช้อ้างอิง อันเนื่องมาจากสถานภาพของหะดีษที่ปรากฏในหนังสือเหล่านั้นไม่อยู่ในขั้นที่เศาะเหียะห์ ด้วยกับสาเหตุนี้ จึงทำให้ปรากฏหะดีษที่อยู่ในระดับฐานะ

¹ อັตติรมีซีย์ ระบุว่า เป็นหะดีษหะสันเศาะเหียะห์

² อັตติรมีซีย์ ระบุว่า เป็นหะดีษหะสันเศาะเหียะห์

อิฟฎิดัน และเมาฎีวะ อยู่เป็นจำนวนหลายหะดีษ ย่อมส่งผลทำให้หนังสือของท่านได้รับการวิจารณ์อย่างรุนแรงถึงการนำหะดีษที่ไม่ได้มาตรฐานดังกล่าวมาบรรจุไว้ในหนังสือของท่าน

4. ผลการวิจัยพบว่า มาตรฐานการนำหะดีษมาใช้เป็นหลักฐานในเรื่องต่างๆ ที่ปรากฏในหนังสือ พบว่าคุณค่าของการชีกัร มีจำนวน 161 หะดีษ คิดเป็น 36.50% มากที่สุด รองลงมา ความสำคัญของการละหมาด มีจำนวน 96 หะดีษ คิดเป็น 21.76% คุณค่าอัลกุรอาน มีจำนวน 84 หะดีษ คิดเป็น 19.04% คุณค่ารอมฎอน จำนวน 65 หะดีษ คิดเป็น 14.74% และคุณค่าของการตบัสมี มีจำนวน 35 หะดีษ คิดเป็น 7.93% ตามลำดับ

จากผลการวิจัยข้างต้น สามารถกล่าวได้ว่า ท่านเมาลานา มุฮัมมัด ซะกะรียา ให้ความสำคัญกับการชีกัรมากเป็นพิเศษ ดังจะเห็นได้จากผลการวิจัยข้างต้น และไม่เป็นเรื่องแปลกแต่ประการใด เพราะหนังสือในแนวนี้ย่อมที่จะส่งเสริมและสนับสนุนให้ผู้คนที่หลากหลายทำการรำลึกถึงอัลลอฮ์อยู่ตลอดเวลา การให้ความสำคัญกับการหะดีษที่เกี่ยวข้องกับการชีกัรย่อมเป็นเรื่องที่ดีมากๆ เพราะหากผู้คนที่รำลึกถึงอัลลอฮ์อยู่ตลอดเวลา ย่อมทำให้เขาเกรงกลัวต่อพระองค์ เมื่อเขาเกรงกลัวต่อพระองค์ ก็จะทำให้เขาไม่กล้าที่จะกระทำในสิ่งที่เป็นความผิด และเมื่อเขาไม่กล้าที่จะกระทำความผิด จะมีผลทำให้สังคมเกิดความสงบสุขดังที่หลายฝ่ายในสังคมต้องการ

5. ผลการวิจัยพบว่า มาตรฐานสายรายงานหะดีษจำแนกตามจำนวนผู้รายงาน ปรากฏว่า สายรายงานประเภทนาซิล จำนวน 293 หะดีษ คิดเป็น 66.44% มากที่สุด รองลงมา ประเภททอสิย จำนวน 137 หะดีษ คิดเป็น 31.06% และไม่พบสายรายงาน จำนวน 11 หะดีษ คิดเป็น 2.50% ตามลำดับ

จากผลการวิจัยข้างต้น สามารถกล่าวได้ว่าการปรากฏสนั่นนาซิล มากกว่าสนั่นอาลี ย่อมเป็นเรื่องปกติธรรมดา และสอดคล้องกับผลการวิจัยข้างต้นที่ระบุว่าหะดีษจะปรากฏในหนังสือที่หลากหลาย ย่อมที่จะทำให้ผู้รายงานมีหลายคน อย่างไรก็ตาม ปรากฏสายรายงานที่เป็นประเภททอสิย ถึง 137 หะดีษ ซึ่งการปรากฏในลักษณะเช่นนี้ไม่ถนัดนักเพราะหะดีษที่ปรากฏผู้รายงานในสายรายงานน้อยย่อมทำให้ระดับสถานภาพของหะดีษอยู่ในระดับที่มาตรฐานไปด้วย

6. ผลการวิจัยพบว่า สายรายงานหะดีษจำแนกตามการรายงานติดต่อกัน ปรากฏว่า สายรายงานประเภทมุตตะซิล มีจำนวน 395 หะดีษ คิดเป็น 89.57% มากที่สุด รองลงมาคือ ประเภทมุนเกาะฎิฮ มีจำนวน 22 หะดีษ คิดเป็น 4.98% ประเภทมุรลัล มีจำนวน 13 หะดีษ คิดเป็น 2.95% ไม่พบสายรายงานจำนวน 11 หะดีษ คิดเป็น 2.50% ตามลำดับ

จากผลการวิจัยข้างต้น สามารถกล่าวได้ว่า การปรากฏสายรายงานที่เป็นมุตตะซิลเป็นจำนวนมาก สอดคล้องกับผลการวิจัยที่กล่าวมาข้างต้นถึงสถานภาพของหะดีษ แต่ก็ยังมีสายรายงานที่เป็นประเภทมุนเกาะฎิฮ ประเภทมุรลัล และไม่พบสายรายงาน แต่ก็ยังเป็นจำนวนเพียงน้อยนิดเท่านั้น

7. ผลการวิจัยพบว่า มาตรฐานของตัวบทและความหมายหะดีษ ปรากฏว่า หะดีษที่ความหมายสอดคล้องกับตัวบท จำนวน 160 หะดีษ คิดเป็น 36.28% มากที่สุด รองลงมาคือ ความหมายโดยสรุป จำนวน 116 หะดีษ คิดเป็น 26.30% ความหมายสอดคล้องกับตัวบท (ส่วนหนึ่งของตัวบทหะดีษ) จำนวน 85 หะดีษ คิดเป็น 19.27% และความหมายโดยสรุป (ส่วนหนึ่งของตัวบทหะดีษ) จำนวน 81 หะดีษ คิดเป็น 18.36% ตามลำดับ

จากผลการวิจัยข้างต้น สามารถกล่าวได้ว่า หะดีษและความหมายสอดคล้องกันมากที่สุด นั้นเป็นเรื่องที่ดี เพราะการรายงานหะดีษโดยความหมายสามารถที่จะกระทำได้ แต่ต้องยึดถึงจุดมุ่งหมายของตัวบทหะดีษด้วย เพราะมีบางหะดีษในส่วนแรกระบุถึงข้อห้าม แต่มีข้อยกเว้นหลังจากนั้น ฉะนั้น การที่จะรายงานหะดีษใดควรคำนึงถึงเรื่องนี้ด้วย

อนึ่ง สิ่งหนึ่งที่ผู้วิจัยประสบในขณะที่ทำการศึกษาวิจัย คือ เป็นการยากมากที่จะหาตัวบทหะดีษ เพราะบางครั้งการแปลหะดีษหรือความหมายของหะดีษ เป็นเพียงส่วนหนึ่งของตัวบท บางส่วนเป็นการแปลเฉพาะความหมายโดยรวม ทำให้เป็นการยากแก่ผู้วิจัยที่จะค้นหาตัวบทของหะดีษ ดังนั้น ผู้วิจัยมีความเห็นว่า การจะนำเสนอหะดีษควรให้ความสำคัญกับตัวบท หรือไม่ก็อ้างอิงตามหลักการที่ถูกต้องว่านำมาจากแหล่งใด และควรระบุให้ชัดเจน ไม่เช่นนั้นแล้วจะมีผลทำให้หนังสือต่างๆ ที่เรียบเรียงออกมาไม่มีมาตรฐานที่ไม่เป็นที่ยอมรับในแวดวงวิชาการ

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะที่ได้รับจากการวิจัย

จากการวิจัยเรื่องตั้คริญ์ตัวบทหะดีษเฉพาะความหมายภาษาไทยในหนังสือคุณค่าของอะมาลของชัยคุลหะดีษ เมาลานา มุฮัมมัด ซะกะรียา ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ควรให้ความสำคัญกับหะดีษที่มีมาตรฐาน และได้รับการยอมรับจากนักปราชญ์เท่านั้น และไม่ควรรใช้หะดีษที่ไม่มีมาตรฐานเพื่อนำมาใช้หรือเผยแพร่ และควรให้มีการเรียนการสอนวิชาหะดีษในทุกระดับ และควรปลูกกระแสให้เกิดความสนใจหะดีษ ทั้งสองด้านคือ ด้านสภาพภาพของหะดีษ และด้านความหมายและการนำไปใช้
2. ควรให้มีการศึกษาวิจัยตัวบทหะดีษในหนังสือต่างๆ ในรูปแบบตั้คริญ์โดยเฉพาะหนังสือที่ใช้เรียน และหนังสือที่นักวิชาการนิยมนำไปใช้อ้างอิง หรือใช้ในการบรรยาย สั่งสอนบุคคลทั่วไป

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ควรทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาวเคราะห์เรื่องเล่าที่ปรากฏในหนังสือคุณค่าของอะมาล ของชัยคุลหะดีษ เมาลานา มุฮัมมัด ซะกะรียา”

บรรณาธิการ

มะสาการี อาแด. 2543. “แนวคิดเชิงซูฟีของกลุ่มตะวะฮ์ดัลอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทย”, วิทยานิพนธ์
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาอิสลามศึกษามหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

อับดุลเลาะ หนุ่มสุ และอับดุลเลาะ การ์รีนา. 2547. “ดัตร์จัตวบทหะดีษในหนังสือคุณค่าของอะมาลของเชคคุลหะ
ดีษ มอลานา มุฮัมมัด ซะกะรียา”, รายงานการวิจัย. ปัตตานี:วิทยาลัยอิสลามศึกษามหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
วิทยาเขตปัตตานี.

al-^ʿAsqalānī, Shihāb al-Dīn Aḥmad Ibn ^ʿAlī Ibn Hajar. 1964. **Talkhis al-Habir**. Bayrūt: Dār al-Ma^ʿrīfah.

al-^ʿAsqalānī, Shihāb al-Dīn Aḥmad Ibn ^ʿAlī Ibn Hajar. 1991. **Taqrib al-Tahdhib**. Halab: Dār al-Rashīd.

Bakkar, Muḥammad. 1997. **ʿIlm Takrīj al-Aḥadīth**. 3th ed. al-Riyāḍ: Dār Tibbiyah.

al-Bukhārī, Muḥammad Ibn Ismāʿīl. 1997. **Ṣaḥīḥ al-Bukhārī**. al-Riyāḍ: Dār al-Salām.

Ibn Hibbān Muḥammad Ibn Hibbān al-Bastī. 1993. **Ṣaḥīḥ Ibn Hibbān bi Tartīb Ibn Balbān**. Bayrūt:
Muʿassasah al-Risālah.

Muṣṭafā al-Sibāʿī. 1982. **al-Sunnah wa Makānatuhā fī al-Tashrīʿ al-Islāmīy**. 2nd ed. Bayrūt : Maktabah
al-Islāmīy.

al-Qāsimiy, Muḥammad Jamaluddīn. 1987. **Qawāʿid al-Hadīth Min Funūn Muṣṭalah al-Hadīth**. Bayrūt: Dār
al-Nafāʾis.

al-Suyūṭiy, Jalaluddīn Abduḥmān Ibn Abī Bakr. 1966. **Itmām al-Dirāyah li Qiraʾal-Niqāyah**. Misr: Muṣṭafā
al-Halabiy.

al-Tirmīdhīy, Muḥammad Ibn ʿIsa. 2003. **Sunan al-Tirmīziy**. al-Riyāḍ: Maktabah al-Ma^ʿārif.